

УДК 614.8
DOI: 10.31733/15-03-2024/2/468-471

Лариса БОРИСОВА
викладач кафедри організації
та технічного забезпечення
аварійно-рятувальних робіт

Віталій СОБИНА
начальник кафедри організації
та технічного забезпечення
аварійно-рятувальних робіт
Національного університету
цивільного захисту України

ЗАПОБІГАННЯ Й РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ ТА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЯК КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Реагування на визначені загрози і надзвичайні ситуації, а також запобігання їм, забезпечення готовності держави і суспільства, відновлення після надзвичайних ситуацій відбувається в рамках базового законодавства у сферах національної безпеки та цивільного захисту, а також відповідних профільних нормативно-правових актів [1, с.336].

Це організовано через систему управління цивільним захистом, яка включає в себе державні органи, місцеве самоврядування, військові структури, рятувальні служби. Законодавство визначає процедури, обов'язки і відповідальність у разі надзвичайних ситуацій, а також механізми координації та співробітництва між різними органами та структурами у вирішенні таких ситуацій.

Ключовими щодо забезпечення національної стійкості є принципи взаємодії та субсидіарності. Принцип субсидіарності передбачає, що реагування на надзвичайні ситуації та кризи має відбуватися на найнижчому серед можливих рівнів за умови належної координації на найвищому доцільному рівні. Він передбачає, що реагування на надзвичайні ситуації та кризи повинно відбуватися на найнижчому рівні можливостей, тоді як у випадку більших або складних криз ресурси, допомога та координація здійснюються на рівні держави або навіть на міжнародному рівні. Важливою умовою є належна координація та співпраця між всіма рівнями влади та зацікавленими сторонами для ефективного управління кризовими ситуаціями та забезпечення національної стійкості.

Відповідно до пункту 47 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392, Україна має сформувати й запровадити національну систему стійкості, яка охоплює запобігання, реагування та подолання наслідків надзвичайних ситуацій. Ця система передбачає налагодження ефективних комунікаційних каналів та створення необхідних організаційних механізмів не лише на загальнодержавному рівні, але й на регіональному та місцевому рівнях.

Комплексне реагування на певні види загроз та мінімізація їх наслідків в Україні відбувається в межах функціонування окремих загальнодержавних систем, таких як єдина державна система цивільного захисту України. Ця система організована для ефективного вирішення відповідних завдань і мають свою структуру, процедури та механізми дії, що спрямовані на запобігання, реагування та мінімізацію наслідків різноманітних надзвичайних ситуацій та загроз, що можуть виникнути в країні, включаючи природні катастрофи, терористичні акти, техногенні аварії та інші події.

Завданнями, що визначають обсяг та напрямок діяльності органів цивільного захисту, є:

- захист населення від різних видів загроз і надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи (наприклад, повені, землетруси), техногенні аварії (наприклад, вибухи, пожежі), екологічні аварії (наприклад, забруднення навколишнього середовища), біологічні, хімічні, радіологічні загрози, а також загрози воєнного характеру;
- захист систем життєзабезпечення територіальних громад, включаючи забезпечення енергоресурсами, продовольством, питною водою, охороною здоров'я, медичною допомогою, збереженням громадського порядку, телекомунікаційним і

радіозв'язком, кібербезпекою, транспортною інфраструктурою, житлово-комунальною сферою тощо;

– захист об'єктів підвищеної небезпеки, які можуть бути особливо вразливими у випадку надзвичайних ситуацій, таких як атомні станції, хімічні заводи, важливі транспортні об'єкти тощо.

Повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування визначені законами України, які передбачають їх роль у підготовці до реагування на надзвичайні ситуації, координації діяльності рятувальних служб та організацій, а також у забезпеченні необхідних ресурсів для вирішення виникаючих завдань у сфері цивільного захисту.

Статтею 19 Кодексу цивільного захисту України визначено повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту:

– забезпечення виконання завдань створеними ними територіальними підсистемами єдиної державної системи цивільного захисту України та їх ланками, організацію роботи з підготовки до реагування на надзвичайні ситуації, управління в режимі надзвичайної ситуації та відновлення після них на місцевому рівні;

– керівництво аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами цивільного захисту, які здійснюють рятувальні та інші заходи у разі надзвичайних ситуацій, а також забезпечення їх необхідними ресурсами і засобами.

Ці положення законодавства передбачають активну роль місцевих органів у забезпеченні цивільного захисту на територіальному рівні та забезпечують координацію та ефективність дій у разі надзвичайних ситуацій.

Регіональні та місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій є важливими координаційними органами у системі цивільного захисту України [1, с. 353]. Вони є постійно діючими структурами та входять до складу територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту.

Регіональні комісії функціонують на рівні областей або інших адміністративних одиниць, а місцеві – на рівні районів, міст, сіл та інших місцевих територіальних громад. Їх завдання включають координацію діяльності органів та установ у сфері техногенно-екологічної безпеки, підготовку до реагування на надзвичайні ситуації, а також управління в режимі надзвичайної ситуації та відновлення після них на відповідних територіях.

Основні завдання комісії на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, які випливають зі статті 19 Кодексу цивільного захисту України, охарактеризовані нижче.

1. Координація діяльності різних органів та установ включає у себе:

– забезпечення взаємодії між райдержадміністраціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, які мають відношення до функціонування територіальної підсистеми єдиної системи цивільного захисту;

– підготовку до реагування на надзвичайні ситуації, спільні роботи під час аварійно-рятувальних операцій та інші суспільно важливі дії.

2. Підготовка та ефективне впровадження системи оповіщення та забезпечення своєчасного та точного інформування органів управління, сил цивільного захисту та населення про виникнення надзвичайної ситуації, а також інформування про дії в умовах такої ситуації.

3. Забезпечення життєзабезпечення населення, що постраждало внаслідок надзвичайної ситуації, включаючи евакуацію, захист від радіації, хімічних, біологічних та інших загроз, а також забезпечення готовності територіальної підсистеми до дій у надзвичайних ситуаціях.

4. Постійне прогнозування зон можливого поширення надзвичайних ситуацій та контроль за розвитком ситуації, що дозволяє реагувати на зміни та вживати необхідних заходів.

5. Інформування органів управління та населення про розвиток надзвичайної ситуації та організація необхідних заходів для забезпечення безпеки та функціонування населення та об'єктів національної економіки.

Основними завдання комісії на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці є визначення способів вирішення проблемних питань, що виникають під час:

– функціонування територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту та її ланок, що включає в себе розроблення та впровадження ефективних

механізмів координації дій різних органів та установ, що мають відношення до цивільного захисту, з метою забезпечення високої готовності та ефективного реагування на надзвичайні ситуації;

– здійснення заходів щодо медичного, біологічного та соціального захисту населення, яке постраждало внаслідок виникнення надзвичайної ситуації (організація медичної допомоги, психологічної підтримки, забезпечення необхідних ресурсів для відновлення здоров'я та соціальної інтеграції постраждалих);

– належне функціонування об'єктів інфраструктури та безпеки життєдіяльності населення, що включає в себе аналіз ситуації, вжиття невідкладних заходів для відновлення роботи об'єктів інфраструктури (електромереж, водопостачання, газопостачання тощо), забезпечення безпеки населення та мінімізації наслідків події.

Ці завдання вимагають комплексного підходу, співпраці різних служб та організацій, а також швидких та ефективних рішень для забезпечення безпеки та захисту громадян та інфраструктури в умовах надзвичайних ситуацій.

Головною метою Державного центру управління в надзвичайних ситуаціях є координація та управління діяльністю у сфері цивільного захисту на національному рівні. Він забезпечує співпрацю між різними органами влади та силами цивільного захисту, розробляє стратегії та плани реагування на надзвичайні ситуації, а також надає необхідну допомогу регіональним центрам управління в надзвичайних ситуаціях.

Регіональні центри управління в надзвичайних ситуаціях зазвичай діють на рівні областей, країн, чи інших адміністративно-територіальних одиниць. Вони відповідають за координацію діяльності на своєму територіальному рівні, включаючи підготовку до надзвичайних ситуацій, реагування під час них та відновлення після їх завершення. Регіональні центри також співпрацюють з місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення ефективної реакції на надзвичайні ситуації.

Новітні технології відіграють ключову роль у підвищенні ефективності діяльності у сфері забезпечення національної безпеки та стійкості, включаючи територіальний рівень.

Використання штучного інтелекту (ШІ) дозволяє аналізувати великі обсяги даних для виявлення зразків, передбачення можливих загроз і розробки стратегій відповіді на них. ШІ може автоматизувати процеси моніторингу та реагування на надзвичайні ситуації.

1. Дозволяють збирати інформацію з датчиків, які встановлені на об'єктах і в навколишньому середовищі, що дозволяє ефективно відстежувати та контролювати різні параметри, такі як рівень забруднення, температура, вологість, рух тощо.

2. За допомогою аналітики даних можна швидше і точніше виявляти та аналізувати потенційні загрози, а також прогнозувати можливі сценарії розвитку подій.

3. Безпілотні апарати (дрони) можуть використовуватися для моніторингу та нагляду за об'єктами та територіями, пошуку та рятування, а також для збору інформації в недоступних або небезпечних областях.

4. Захист від кіберзагроз стає все більш важливим, оскільки сучасні технології дозволяють зловмисникам атакувати інформаційні системи та мережі. Ефективна кібербезпека включає в себе використання передових технологій для виявлення, запобігання та реагування на кіберзагрози.

Ці технології можуть значно поліпшити здатність країни та її територіальних громад реагувати на різноманітні загрози та забезпечити національну безпеку та стійкість у сучасному світі.

У грудні 2020 р. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту до 2030 року у різних сферах, що є важливим кроком вдосконалення системи управління та підвищення ефективності рішень у багатьох сферах, включаючи і розвиток національної стійкості.

Впровадження штучного інтелекту дозволить здійснювати більш точний аналіз ризиків, сприятиме підвищенню ефективності прогнозування та моделювання процесів розвитку на загальнодержавному і територіальному рівнях, а також запровадженню процесів автоматичного моніторингу та аналізу ключових показників (індикаторів) безпеки та стійкості. [2, с.174].

Це дійсно важлива проблема, оскільки нечітко визначений механізм узгодження функціонування та взаємодії різних національних систем реагування на загрози та безпеки може породжувати недоречності та невпевненість у вирішенні кризових ситуацій. Для ефективного функціонування цих систем необхідно встановлення чітких процедур та механізмів співпраці та координації.

1. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
2. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях: аналіт. доповідь / [Резнікова О.О., Войтовський К.Є. Лепіхов А.В.] ; за заг. ред. О.О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 112 с.
3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. : В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. Глава 10. Державне управління в умовах надзвичайних ситуацій. URL : <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf>.
4. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2015 № 18. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.07.2021).

УДК 614+342.7

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/471-473

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У процесі підготовки тез доповіді метою було розглянути проблему розвитку національної системи охорони здоров'я як структурного елементу національної безпеки України.

Під час повномасштабного вторгнення російська федерація завдала суттєвої шкоди системі охорони здоров'я України, а саме відбулося руйнування медичної інфраструктури, подекуди відсутня можливість дотримання норм профілактики та лікування, існує неуккомплектованість окремих регіонів медичними кадрами та, відповідно, порушення матеріально-технічного зв'язку, що перешкоджає своєчасному та повному наданню медичної допомоги населенню.

У Конституції України (ст. 49) законодавець закріплює: «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [1]. Саме здоров'я населення є важливою передумовою високої продуктивності праці, підвищення добробуту населення та економічного розвитку країни.

Згідно з вищезазначеною статтею, кожен громадянин має право на доступ до якісної медичної допомоги та медичне страхування.

Важливо відзначити, що охорона здоров'я є не лише питанням індивідуального благополуччя громадян, але й стратегічно важливим елементом розвитку економіки й суспільства та в цілому складником національної безпеки. Інвестиції в охорону здоров'я сприяють збереженню працездатності населення, підвищенню якості праці та підтримці економічного розвитку, включно і в умовах війни.

Досить важливо, що у Законі України «Про національну безпеку» законодавець серед засад такої безпеки приділяє увагу питанню життя та здоров'я людини: «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності» (п. 2 ст. 3)[2].

На жаль, військова агресія з боку російської федерації має негативні наслідки для системи охорони здоров'я та населення держави, яка є об'єктом вторгнення, а недостатність медичних кадрів та порушення матеріально-технічного зв'язку можуть призвести до кризової ситуації в галузі охорони здоров'я.

До сучасних викликів, що мають місце у вітчизняній сфері охорони здоров'я слід віднести такі:

1. Часткове знищення медичної інфраструктури внаслідок атак на медичні заклади, лікарні та інші об'єкти охорони здоров'я, що призводить до їхньої руйнації чи